
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

CSENDÉLETEK HÁBORÚVAL*

Versek éve 1991

TOLDI ÉVA

A Versek éve irodalmunk eseménye. S amikor szerénytelenül ezt mondom, nemcsak arra gondolok, hogy lassan minden új könyv, minden egyes folyóirat-szám eseményszámba megy majd, hanem arra is, hogy talán végre megtanulunk egymásra jobban odafigyelni, az évek óta tartó fegyvercsörtetés közepette felfigyelünk az alacsonyabb regiszterekben szóló hangokra is, a kis nagy dolgokra, s rájövünk, hogy az igazi esemény: egy-egy jó vers, egy-egy érdekes sor, egy-egy jól elhelyezett rím. Mert a vezérkedők és hangoskodók előbb-utóbb elűnnek a süllyesztőben, s csak ami megmarad: az alkotói tett érdemli meg a figyelmünket.

Ezúttal nem érheti vád költőinket amiatt, hogy verseik nem a valóságunkról szólnak. Mert most akarva-akaratlanul is s fölismerhetőbben, mint a korábbi években, arról szólnak, majd minden költő szinte minden verse sokszor ki-mondatlanul is egyvalamiről: a háborúról. Mégsem a valóságirodalom ismerveinek szellemében, de nem is az előre elhatározás vagy valamiféle program jegyében. Nem annak eseményeiről, hanem érzéki-tudati „visszhangjairól”. S ennek megfelelően olyan természetes módon, mint ahogyan nap nap után kapcsolatba kerülünk a külvilággal. Csupán arról van szó, hogy az ember reagál valami módon az őt ért hatásokra, s ha ezek az impulzusok erősek, sorsfordítóak, egzisztenciális fenyegetettséget keltőek, s ha az ember történetesen költő, nemcsak hogy nem tudja magát kivonni alóluk, hanem ellenkezőleg: létösszegezésre készíti. A „Honnan jövök? Hová megyek?” kérdést Ács Károly artikulálta, de lényegében minden költő erre keresi a választ, létének egészével kényszerül szembenézni, azzal készül számot vetni, mintha nem lenne már ideje másról beszélni, a lényegre kellene koncentrálnia. Megszaporodtak a létigék is a versekben, méghozzá kizárólag a jelen idejűek, az alany létét állítóak és tagadóak egyaránt: a van és a nincs. A jelen áll a költői szövegek kö-

*Elhangzott az Újvidéki Színházban a Versek éve 1991 bemutatóján

zép pontjában. A múlt képzetei csak elvéve mint a nosztalgikus idill megtestesítői szerepelnek, jelezve azt is, hogy ami elmúlt, nem jön már vissza soha, mint Torok Csaba versében, jövőképre pedig nem számíthatunk ezeket a verseket olvasva, költészetünk mintha ugyanolyan kiúttalanságot, távollalanságot mutatna, mint mindennapjaink. A határozószók közül is az itt és a most a megterhelt. Kávai M. fogalmazta meg talán legpontosabban ezt az élettérzést: „Nincs pillanat, amelyben jelen / lenne az, hogy voltam és – nyilván – leszek. / Pusztá most van” írja, előrevetítve azt is, hogy ez a számvetés nem panaszkodó, nem siránkozó, hanem tárgyyszerű, minden patetikától és romantikus gesztustól mentes. Harkai Vass Éva versében Vörösmarty ismert sora lecsupaszítva, lemeztelenedve áll előttünk, megfosztva pátoszától, magasztosságától: „Se tél, se csend, se hó, csak halál”.

Költészetünkön eluralkodott a halál gondolat. Méghozzá nem a szép halálé, hanem az emberhez nem méltóé. A megdöglésé, ahogy Seneca példáját idézve Koncz István mondja. S Gulyás József versének kulcsszava sem más, mint a pokol. „Itt sötét van és döbbenet”, „Itt szomjúság van és mélyből jövő, fájdalmas hang” – olvashatjuk Ladik Katalin állapotrajzát. „Ébrednél, de nincsen már mikor és nincsen már hol” – mondja Fehér Kálmán, „Innen már nem szabadulhatsz” – hangzik Brasnyó István baljós üzenete, Jung Károly pedig metafizikus látomássá növeszti a világ hiányjeleit: „Isten s ember magára maradt”. Ám ami egykor prófétikus jövendölés volt, apokaliptikus képzet, mára reális közléssé vált, nem érzékeljük többé a minden elveszett mögötti hipertrófiát, felnagyítást.

De nemcsak az egyetemes világpusztulás képei idézik jelenünket. Vannak, akik az emberi kisvilág felé fordulnak, a magánélet nyugalmának szertefoszlását regisztrálják. Pap József versei például csendéletek háborúval. A kert-képzet verseit írja, akárcsak Tari István vagy Böndör Pál. Ember és természet öröktől fogva egylényegű harmóniája az idill kiindulópontja, s ezt zavarják meg a háború üzenetei.

Ahány költő, ahány vers, annyi halál, annyi háború mondhatnánk Kosztolányi után. A költők többségével szemben hárman, Gulyás József, Ács Károly és Böndör Pál iróniával és humorral emelkedik fölül az eseményeken, haláltánc ez sokkal inkább, mint jókedv, szarkasztikus játszadozás a verssel. Böndör Pál Arany János nyomán alkotja meg kert-versét, a gyűjtemény egyik legfontosabb darabját. Minden itt van, ami a tökéletes idill megteremtéséhez szükséges: méhdöngicsélés, érett gyümölcsök, csupán egyvalami hiányzik: a ráció. Csak Bolond Istók módjára gondolkodva, a logikus következtetésen kétszer-háromszor csavarintva lehet eljutni a helyes megoldáshoz. S vajon úgy is a megfelelőhöz-e? – sugallják sorai: „Lehangoló látvány az őszi kert : / ha így visszajáról olvasom / mintha azt mondaná hogy menni kell / s hogy mégse. . . éppen ezt tehát a jel.” Amikor az ember komoly döntések előtt áll, de nem képes már semmit komolyan venni, legfőképp önmagát. . .

Böndör Pál idézett verse a stanza formát követi, s észrevehető, hogy milyen változatos versformákat alkalmaznak a költők a Versek évében, a képverstől a szabadversig. Jellemző és szembeötlő, hogy megszaporodott a rím és a ritmus is a versekben, a már jól ismert Domonkos István-i rímelés közvetetten Bordás Győző szövegében idéződik fel, a versíró módszer Domonkos István ismeretlen sorait is a Versek évébe emelte. Koncz István időmértékes verselése is a kötöttségekhez való vonzódást példázza. Guelmino Sándor Szabó Lőrinc példájára kommentárokat fűz verseihez, s a vers keletkezésének a folyamatába is betekintést enged. Két szonettkoszorú található a gyűjteményben, ami a Versek éve történetében rendhagyó, de irodalmunkban általában is ritka, az egyiket legfiatalabb költőink egyike, Szabó Palócz Attila írta, a másikat Tari István, aki a vers iránt támasztott elvárásait is megfogalmazza: „Kötöttség kell ide” – állítja. Talán az eddig elmondottakból az is kiderül, hogy a költők a vers fogalmára is rákérdeznek, definiálni próbálják, megszólítják a formát is. Mintha a tartópilléreit veszített világban a szépet és a biztonságot a vers szigorú formája őrizte volna meg, s ez után kellene nyúlnunk újra és újra.

A nem szívderítő verstartalmak ellenére sem keseregni jöttünk ma ide. Ellenkezőleg. Ünnepelni. A vers reinkarnációját. Költészetünk kiteljesedésének újabb pillanatát. A lélekét, mely még most is – védekezik.

